

Történelemtanításunkban nagy haszonnal járna, ha Arnold Forsteréhez hasonló szellemben és kivitelben készült magyar történelmi tankönyvből tanulhatná hazája történelmét a magyar ifjúság.

Arnold Forster második könyve a *Citizen Reader* (Polgári Olvasó) című az előbbihez hasonló szellemben megtanítja az angol tanulót a polgári jogokra és kötelességekre. Megismerteti az angol közélet minden intézményét, hogy az életbe kilépő ifjú mindenben tájékozott legyen. Mielőtt azonban ezt vele megismertetné, kioktatja hazájáról, melyre neki büszkének kell lenni s annak javát minden módon, minden alkalommal munkálnia kell. Elsorolja neki a jó polgár kötelességét s hogy azt miként teljesítheti. Megmagyarázza a hazaszeretet fogalmát, a történelemből vett példákkal illusztrálva azt, hogyan kell a hazáért az életet feláldozni. Beszél a hamis hazaszeretetről is. Légy igaz és semmitől se tarts! (Be just and fear not.) Bóven ismerteti az ország kormányzását, a kormányt, a parlamentet, a képviselőházat, a szavazást (képpel is illusztrálva a szavazás mikéntjét), a királyi méltóságot, a főrendiházat, a törvényhozás módját és a törvények végrehajtását. Majd áttér a közigazgatásra és a községek önkormányzatára. Hogy a törvénykezés módját világosan megismertesse, végigvezeti az ifjút egy törvényszéki tárgyaláson s a törvénytiszteletet nyomatékosan igyekszik az ifjú lelkébe vésni. Van is ennek fogantaja, mert az angol népnek törvénytisztelete ismeretes és közzmondásos. A haditengerészet és katonaság ismertetése után bemutatja a nemzeti lobogót, a Union Jack-ot s megmagyarázza, hogy miért kell azt tiszteletben tartani angolnak és idegennek egyaránt. Megtanítja tanítványát a külfölddel szemben tartozó kötelességére s beszél a nevelésről és annak fontosságáról. Külön fejezetet szentel a takarékságnak (Thrift) fejtegetve annak fontosságát, megmagyarázza a pénz gyümölcsöző elhelyezésének többféle módját. Az egyéni szabadság fontosságának kiemelése után útmutatást ad arra, hogyan kell erre törekedni, hogyan vétnek ellene s élnek vissza vele.

Végül történelmi visszapillantást ad az angol szabadsági intézmények fejlődéséről. A kis munka mintául szolgálhat arra, hogyan kell az ifjúság számára készült tankönyvet világosan, érdekesen és gyakorlatiasan megírni. A szöveget magyarázó illusztrációk a könyv értékét nagyban emelik. Haszonnal olvashatja a könyvet mindenki, aki az angolok közléte iránt érdeklődik, melyet e műből alaposan megismerhet.

Dr. ERŐDI BÉLA.

★

A. Binet : Les idées modernes sur les enfants. Paris, 1910. 344. l.

E mű harminc évi tapasztalat beszámolója és a gyermeknevelés lélektana ez időszertinti egész tudományos területének áttekintése.

Binet abból indul ki, hogy a jó oktatás általános kriteriuma, mennyiben teszi alkalmassá a növendéket a kollektív életre. Hogy e célt elérhessük, feltétlenül ismernünk kell a növendék pszichikumát és annak fejlődését, de tekintettel kell lenni az oktatásnak azon gazdasági milieu-re is, amelyben nevelnünk kell. De nem elég az általános lélektan ismerete; a nevelőnek tanulmányoznia kell minden egyes növendék tehetségét és hajlamait. Nem léphetünk fel mindenkire nézve ugyanazon követelményekkel.

Pontos a gyermek pszichologiai ismerete, mivel a testi fejlettség foka szoros kapcsolatban van a szellemi haladással. E szempontból B. az iskolaorvosok hatáskörét megnagyobbítandónak véli. Statisztikai vizsgálatok bizonyítják, hogy a rossz tanulók legnagyobb százaléka testileg fejletlen, vagy rosszul táplált. Az utóbbi eset a szegény néposztályoknál aránylag gyakori. A látás és hallás szervének alapvető fontossága van a tanításban. A tanítónak tehát ismernie kell a növendékek ebbeli fogyatkozásait.

Nagyobb nehézségek állnak elő a szellemi élet vizsgálatában. Az intelligencia lélektani analysise még nem kielégítő, pedig ennek pontos analizisére annyival is inkább szükség volna, mivel a mai vizsgarendszernél sok függ a tanár szeszélyétől, a véletlentől és sok más körülménytől, melynek befolyását a minimumra kellene szorítani. Az idevágó kutatások elégtelenségének az oka, hogy inkább egyes képességek, mint az emlékezet vagy figyelem vizsgálatára szorítkoznak, mintsem a szellemi képességnek az intelligencia terminussal jelölt komplexumára. Már pedig sem az emlékezet, sem a figyelem magukban véve nem adhatják az intelligencia kriteriumait. Lehet valakinek jó ítélőképessége gyengébb memoria mellett és viszont gyengeelméjüeknél tapasztaltak kiváló emlékezetet bizonyos tárgykörre nézve. Biervliet kísérletei szerint a legjobb tanulók sokkal intenzívebb figyelemre képesek, mint a rosszak. Binet szerint az intelligencia a megismerés képessége, mely a külvilág felé irányul és amelynek munkája abban áll, hogy a nekünk adott kis töredékekből a világot, mint egészet rekonstruálni törekszik. Ezen találó meghatározás alapján állítja fel elméletét. Az intelligencia bármily bonyolult munkája lényegében véve abban áll, hogyha adva van *a* elem, hozzáadunk valamely *b* elemet. E synthesis a megismerés. E műveletnél különböző lélektani funkciók szerepelnek, mint a részek feletti áttekintés, emlékezet, képzelet, ítézés és különösen a szavakban való kifejezés. Négy fázist különböztet meg benne Binet és pedig 1. a részekre bontás és ezek *comprehensiója*; 2. új elemek feltalálása, az *invenció*; 3. az egész szellemi munkában bizonyos *irány* betartása és végül 4. az egész művelet alatt bizonyos ellenőrzés, kritika

gyakorlása, amit *cenzurá*-nak nevez. Szerző e négy képességet tanulmányozza a növendékeknél. A részek feletti áttekintés, a *comprehensio* a gyermeknél felületes; irány tekintetében állhatatlan, elfelejti, mit akart tenni; *invenció*ja korlátolt és legnagyobbrészt a szemlélet képeire szorítkozik; kritikája gyenge, összetéveszti a valóságot a képzelet tárgyaival. Vigyáznunk kell arra, nehogy a gyermek élénk képzelete, amivel összevegyíti a valóság képeit, a hazudozás szokásává fajuljon. Erős hajlama van azonban a gyermeknek az aktivitásra, aminek a nevelés nagy hasznát veheti és végül jobb a gyermek emlékezőtehetsége. A gyermek *comprehensio* képességét oly módon vehetjük vizsgálat alá, hogy emlékezetben összehasonlíttatunk vele általa ismert tárgyakat. *Invenció*járól tesz tanúságot, ha tárgyakat definiál, vagy képeket leír. Irány iránti érzékéről és kritikai képességéről a vizsgálat egész tartama alatt meggyőződhetünk; a tárgytól való eltérítést különösen a felmerülő asszociációk idézik elő. A szemléli niveau megállapításánál fontos az okok meghatározása, és ez gyakran a gyermek környezetében keresendő. A fent meghatározott szellemi tehetségeket a gyermeknél fokozatosan kell fejleszteni. Különösen ügyelnünk kell a *figyelemre* való szoktatásra. Ép ez a funkció idéz elő azonban a gyermeknél leghamarább az elfáradást. A rövid ideig tartó mozdulatlan helyzet is a figyelem egy fokát idézi elő. Az intelligencia elméletéből bizonyítható, hogy a tanítás általában csak akkor értékes, ha cselekvésre ösztönöz.

Pontosabban kell megállapítani az emlékezet viszonyát az intelligenciához. Szerzőnek a párizsi elemi iskolákban végzett kísérletei szerint intelligens gyermekeknek általában jobb az emlékezőtehetségük, anélkül azonban, hogy az utóbbiból az előbbire lehetne következtetni. Túl nagy memoria a gyermeket lustává teszi. Kirkpatrick vizsgálatai szerint értelmes szöveget idősebbek hamarabb reprodukálnak, de 2—3 nap múlva a gyermek többre emlékszik. Egész lelki életünket két fő formában tudjuk átélni: *érzéki* vagy *verbális* módon. A gyermek általában az előbbi típusba tartozik, ezért fontos a szemléltetés; jobban emlékszik a gyermek a tárgyakra, mint nevekre. A nevelés szempontjából fontos, hogy ismerjük a növendék memóriatípusát. Az emlékezést igen sok körülmény befolyásolja. Ezeknek B. részletes analizisét adja; amelyekből pedagógiai tanulságok vonhatók le. A tanulás tartama legalább egy negyed óra legyen és inkább történéjk közbeiktatott pihenési szakaszokkal, mint hosszabb ideig egyfolytában. A tanulás után a pihenés sohasem teljes, mert az ismeretek a tudat alatt rendeződnek. E ténynek érdekes kísérleti bizonyítékai adhatók. A téves asszociációk gondosan kerülendők, mivel akadály gyanánt szolgálnak a helyes asszociációk reprodukációjában.

Különösen akkor állanak elő, ha összehasonlíttatunk oly dolgokat, melyek ismerete még nem elég biztos a növendékekben.

Számos újabb lélektani tanulmány a szellemi tehetségek egymáshoz való viszonyát veszi vizsgálat alá. Az iskola a különböző irányú foglalkoztatással ugyanazon egyén különböző fokú és tárgykörű tehetségére nivelláló hatással van. Az iskola e hatásának helyesége kétségbe vonható. B. az igen tehetséges gyermekek számára külön iskolát követel.

Az egyes tárgyak tanítására nézve is értékesek B. fejtegetései. A rajztanításban a természetes módszert ajánlja, a gyermek rajzolja azt, amihez kedve van, a tanítónak csak javítani kell. A helyesírás tanításánál nagy szerep jut a vizuális emlékezetnek, sok olvastatást és gyakorlást ajánl B. A legnagyobb individuális különbség van a gyermekek között a számolás terén. A matematikai érz speciális tehetséget tételez fel. A szellemi tudományok köréből vett írásbeli dolgozatok gyakran igen jó alkalmat adnak a tanárnak a tanulók szellemi típusának megismerésére. Ezek között alapvető a különbség az *objektív* és *szubjektív* típus között. Az objektív típus figyelme a külvilág felé irányul, a tárgyakat a valósághoz híven és részletesen írja le emlékezetből, a szubjektívénél hangulatok tódulnak előtérbe, a tárgyak képeit élénk fantáziával bővíti. E típusok az életpálya választására kell, hogy befolyással legyenek.

B. tanulmányai szerint meg kell különböztetnünk szenzuális intelligenciát és verbálisat. Az előbbi típusba tartozó egyéneknek is lehet fejlett intelligenciájuk, anélkül azonban, hogy ügyesen elbeszélni, vagy írásbeli értekezésben kifejezni volnának képesek azt, amit tudnak. A gyermek verbális intelligenciája fejletlenebb, mint a szenzuális. B. szerint az iskolában rossz tanulónak minősítettek fele a szenzuális tipushoz tartozik. Az a gyermek, ki jól tudja a nyelvtant, fogalmazást, számtant, az a verbális tipushoz tartozik. A verbális típus általában absztrakcióban járatosabb.

Megjegyezhetjük még, hogy B. a latin tanítást helyteleníti, mivel nem tulajdonítja néki azon formális képző hatást, mint hivei.

Végezetül a morális neveléssel foglalkozik a szerző. A hanyag tanuló típusát külön vizsgálat alá veszi. A legtöbb rest tanulót restnek mondja a tanító. Két eset fordul elő gyakran: vagy valamely különös hatást gyakorló esemény teszi a tanulót restté (pl. rossz bizonyítvány, szexuális zavarok), vagy valamely veleszületett testi vagy szellemi fogyatkozás.

Az akarathiány (*abulia*) nem kielégítő magyarázat, mert az maga sok körülmény resultánsa. Restnek csak azt a tanulót lehet mondani, kinek visszamaradottságát nem lehet testi vagy szellemi

fogyatkozással menteni. Ilyen Binet szerint nincs több, mint 2%. Bizonyos azonban, hogy vannak ily esetek. Fejleszteni kell a tanuló morális érzékét. A büntetésnek is ez a célja; a növendék érezze, hogy a tanítónak igaza van. Gyakran büntetik a gyermeket önzésből, amidőn pl. családi körében teljes csöndet és nyugalmat kívánnak tőle, holott ez a gyermek aktív természetére *káros* hatást gyakorol. B. a természetes büntetést ajánlja, anélkül, hogy ennek kizárólagos alkalmazását keresztülvihetőnek tartaná. A büntetést általában az illető egyéniségéhez kell mérni. Fontos nevelőhatással bír a buzdítás. Szerző a morális nevelést lehetségesnek tartja a vallásoktatás segítségével nélkül is. Pusztán a belátásra való hatással morális nevelés lehetetlen. A belátás csak erősíthet és igazolhat egy már meglévő morális tendenciát. Ez pedig bizonyos érzelmekből fakad, mint *aminők?* a szülők és a tanító iránti tisztelet és önzetlenség, az alárendeltség tudata, a lekötelezettség érzelme, amelyet minden normális gyermekben fölkelt az iránta tanusított önzetlen szeretet.

Polgár Gyula.

*

Wilhelm Ostwald: Grosse Männer. Leipzig, 1910. Ára 15 M.

A lipcsei nagy kémikus ebben a vaskos kötetben arra a kérdésre akar feleletet adni, hogyan lehet elég korán felismerni a jövődő nagy embereket. A felelet alapjául személyes érintkezés útján szerzett tapasztalataihoz még hat kiváló természettudós részletes életrajzát veszi, sőt itt-ott más természettudósok életére is hivatkozik állításainak igazolása céljából. Nem akarjuk itt ezeket az életrajzokat vagy a belőlük vont következtetéseket részletesen tárgyalni, bennünket ez a könyv más szempontból érdekel. Ostwald ugyanis ebben a könyvében is megragad minden alkalmat arra, hogy az iskolát és a pädagogiát ostorozza. És ezzel lerontja könyvének értékét, mert az iskolát ő nem ismeri, a pädagogia feladatával és eredményeivel nincs tisztában, úgy hogy vagy nyitott kapukat dönget, vagy nagy tájékozatlanságot árul el a nevelés kérdéseiben.

Az iskola ellen irányuló gyűlöletének forrása az a meggyőződés, hogy a nyelv magában véve értéktelen dolog, amely a logikának teljesen híjával van. Ebből következik, hogy a nyelvtudomány nem tudomány, aminthogy nem tudomány Ostwald szerint egyetlen szellemi tudomány sem. Minthogy pedig ezek a középiskolában sok időt foglalnak el, a középiskola feltétlenül rossz intézmény. A középiskola értéktelenségének egyik bizonyítéka, hogy a nagy emberekről rendszeren az tűnik ki, hogy rossz diákok voltak, egyikük-másikuk be sem tudta végezni középiskolai tanulmányait. Ebből azt következteti Ost-